

O'QUVCHILARGA AXLOQIY TARBIYA BERISH USULLARI

Zokirova Ochaxon

Rishton tuman 1-son kasb – hunar maktabi ona tili va adabiyot o'qituvchisi.

Qadim zamonlardan buyon faylasuflar, olimlar, ota-onalar, yozuvchilar va o'qituvchilar kelajak avlodni axloqiy tarbiyalash masalasi bilan qiziqishgan. Yashirmaylik, har bir keksa avlod yoshlarning axloqiy asoslari pasayganligini belgilaydi. Muntazam ravishda yangi tavsiyalar ishlab chiqilmoqda, ularning maqsadi odob-axloq darajasini oshirishdir. Axloqiy tarbiya-shaxsni har tomonlama rivojlantirishning muhim tarkibiy qismidir. U bolalarga axloqiy tasavvur va bilimlarni singdirish, ularda shaxsning axloqiy his-tuygu va sifatlarini, ijobiy munosabatlar va xulq madaniyatini tarbiyalashga qaratilgan jarayondir.

Axloqiy tarbiya jarayonida bola axloqiy jihatdan kamolga yetadi. Axloqiy tasavvurlarning rivojlanishi jarayonida eng avvalo, ular o'zlarining boshqalar bilan bo'ladigan munosabatlarini ongli tushuna boshlaydilar, tengdoshlari va kattalar bilan bo'ladigan munosabatlarida axloq saboqlari rivojlana boradi.

O'zbek xalqining urf-odatlarini, turmush tarzi, ta'lim-tarbiya, madaniyat an'analari moziyning uzoq-uzoq asrlariga borib taqaladi. Hozirgi va kelajak avlodimiz kishilari o'zbek milliy ma'naviyatini yaxshi bilishlari va unga rioya qilishlari lozim. Shundagina jamiyat to'q, farovon, kishilar osoyishta va madaniy xayot kechiradilar.

Maktabgacha yoshdagi bolalarni axloqiy jihatdan tarbiyalash vazifasi va mazmuni bolaning ma'naviy dunyosini, uning ongini, axloqiy hislarini, shaxsiy sifatlari va xulqini tarbiyalash va rivojlantirishni taqozo etadi. Axloqiy tarbiyaning vazifalari asosan quyidagilardir:

- Bolalarda axloqiy his-tuyg'ular, tasavvurlar va xatti-harakatlarni tarbiyalash;
- Xulq madaniyati va ijobiy munosabatlarni tarbiyalash;
- Shaxsda axloqiy his-tuyg'ularni tarbiyalash;
- Xulqdagi salbiy hislarni barham toptirish.

Bu umumiy vazifalar yosh guruhlarini bo'yicha konkretlashtiriladi va o'quv-tarbiyaviy jarayonining mazmunida o'z aksini topadi. Maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarga axloqiy tarbiya berishda har xil metod va usullarni qo'llash muhim ahamiyatga ega. Axloqiy tarbiya metodlari-bolalarning axloqiy tasavvur va bilimlarini egallab olishiga, ularda madaniy xulq va ijobiy munosabatlarni, shaxsning axloqiy his-tuyg'ulari va sifatlarini tarbiyalashga qaratilgan faoliyat hisoblanadi. Axloqiy tarbiya metodlari axloqiy ongni, ya'ni axloqiy tasavvur va bilimlarni, ularni bajarish xohishini shakllantirishga qaratilgan metodlar, madaniy xulq-atvor va ijobiy munosabatlarni shakllantirishga qaratilgan metodlar, axloqiy his-tuyg'ular va munosabatlarni rag'batlantirishga qaratilgan yordamchi metodlar kabi turlarga b'linadi.

Shuningdek, axloqiy tarbiyaning ikki tomonlama usullari mavjud - o'z-o'zini tarbiyalash: ishontirish va o'z-o'zini ishontirish (intellektual soha), rag'batlantirish va motivatsiya (motivatsion soha), taklif va o'z-o'zini gipnoz (hissiy soha), talab va mashqlar (ixtiyoriy soha), tuzatish va o'z-o'zini tuzatish (o'z-o'zini tartibga solish sohasi), vaziyatlarni tarbiyalash va ijtimoiy sinovlar (predmet-amaliy soha), dilemma usuli va aks ettirish (ekzistensial soha). Bu usullar bizning davrimizda axloqiy tarbiya jarayonida eng samarali hisoblanadi. Usullar qanchalik yaxshi bo'lmasin, ular faqat ma'lum sharoitlarda samarali natija beradi.

Shuni unutmashlik lozimki har qanday usul insonparvar bo'lishi, bolani kamsitmasligi, uning huquqlarini buzmasligi kerak. Usul real, amalga oshirish mumkin bo'lishi kerak, u mantiqiy xulosani talab qiladi. Usulni qo'llash uchun shartlar va vositalarni oldindan tayyorlash kerak. Usul barcha bolalarga nisbatan va har qanday vaziyatda bir xil tarzda qo'llanilmasligi kerak. Ta'lim usullarini xushmuomalalik bilan qo'llash kerak. Bola o'zining tarbiyalanayotganini his qilmasligi kerak. Usullarni tanlashda shakllanayotgan sifatning murakkablik darajasini hisobga olish kerak.

Usullarni loyihalash, tanlashda ularning ma'lum bir bolaga ta'sirining mumkin bo'lgan natijalarini oldindan ko'rish muhimdir. Axloqiy tarbiya usullarini qo'llash sabr-toqat va bag'rikenglikni talab qiladi. Maktabgacha yoshdagi bola haqida gap ketganda, siz darhol va doimiy natijaga ishonishingiz mumkin emas. Natijaga darhol erishilmasligini tushunib, allaqachon qo'llanilgan usullarni takrorlash va yangilarini tanlash kerak va ehtimol biz rejalashtirgan shaklda ham, sifatda ham emas. Maktabgacha yoshdagi bolalarni axloqiy tarbiyalashda bolani qanday harakat qilishni o'rgatish bilan bog'liq amaliy usullar ustunlik qilishi kerak. Agar siz faqat ongga tayansangiz, ijobiy xulq-atvorning ahamiyatini tushunsangiz va bunday xatti-harakatlar usullarini o'rgatmasangiz, hech qanday natija bo'lmaydi. Usullar alohida holda emas, balki qo'shib, o'zaro bog'langan holda qo'llaniladi. Birgalikda qo'llanilishi mumkin bo'lgan va ishlatilishi kerak bo'lgan usullarni tanlash uchun asos yetakchi o'quv vazifasi va bolalarning yoshi hisoblanadi. Pedagogik adabiyotlarda ta'lim shakli tushunchasi ta'lim jarayonini tashkil etish usuli sifatida belgilangan.

Shunday qilib, bolalarning axloqiy tasavvur va tushunchalarni egallab olib, uni kundalik odatga aylantirishlari uchun bolalarning kattalar rahbarligidagi qizg'in faoliyati tashkil etilishi lozim. Tarbiyachi bola shaxsida axloqiy xis-tuyg'ularni tarbiyalash uchun hamma vosita va metodlarni qo'llaydi, chunki u shunday qilingandagina yaxshi xulq namunalarini o'rgatishi mumkin.